

DE BEMOEIENIS VAN GOUVERNEUR KEVERBERG MET DE PLANNEN VOOR EEN MONUMENT VOOR LAMORAAL VAN EGMONT TE ZOTTEGEM (1818-1819)¹

Gerard Venner

1. Inleiding

In 2018 wordt onder meer in Zottegem in Oost-Vlaanderen en in Weert in de Nederlandse provincie Limburg herdacht dat de plaatselijke heren, te weten Lamoraal van Egmont respectievelijk Philips van Montmorency, graaf van Horn, op 5 juni 1568 op de Grote Markt te Brussel werden onthoofd. Zo'n herdenking, begeleid door tentoonstellingen en publicaties, vond ook vijftig jaar eerder in 1968 plaats. Deze bracht het instructieve boek van Herman Van Nuffel voort over de receptie van de tragische levensloop van Egmont gedurende de periode van de zestiende tot in de twintigste eeuw.² Opvallend is het dat Egmont ook al in de jaren 1818-1819 in de belangstelling stond, toen met name de gouverneur van Oost-Vlaanderen, Charles-Louis van Keerbergh, zich met steun van de kroonprins, de latere koning Willem II (1840-1849), inzette voor het oprichten van een standbeeld voor Lamoraal van Egmont te Zottegem.

De 19de eeuw is de eeuw van de geschiedenis. Het is de tijd van de romantiek en van het historisme in de beeldende kunst, de literatuur, de toneel- en de dichtkunst, de geschiedbeoefening en de architectuur. Daarbij greep men vaak terug op historische motieven en figuren om (gewenste) contemporaine ideeën, ontwikkelingen en situaties te propageren of te rechtvaardigen.³ Ook het net opgerichte Verenigde Koninkrijk der Nederlanden van Koning Willem I, dat het twee eeuwen lang verdeel-

¹ Een woord van dank geldt de leescommissie en prof.dr. L.H.M. Wessels voor hun kritisch commentaar op een eerdere versie.

² H. van Nuffel, *Lamoraal van Egmont in de geschiedenis, literatuur, beeldende kunst en legende*, Leuven-Parijs 1968.

³ Zie voor de ruimere context: A. Labrie, 'Nationalisme en Romantiek', in: L.H.M. Wessels en A. Bosch (red.), *Nationalisme, naties en staten. Europa vanaf circa 1800 tot heden*, Nijmegen 2012, pp. 176-194; Dezelfde, 'De Lage Landen: eenheid en scheiding', in: Wessels/Bosch (red.), *Nationalisme, naties en staten*, pp. 259-276. Zie voorts: J. Tollebeek, F. Ankersmit en W. Krul (red.), *Romantiek en historische cultuur*, Groningen 1996. Voor het historisch bewustzijn en de geschiedschrijving in het bijzonder: P.B.M. Blaas, 'Het romantische verhaal. Over de vormgeving van het vaderland', in: J. Tollebeek, T. Verschaffel en L.H.M. Wessels (red.), *De palimpsest. Geschiedschrijving in de Nederlanden 1500-2000*, Hilversum 2002., pp. 143-157.

de protestantse Noorden en katholieke Zuiden in een nieuw ‘amalgam’ tezamen had gebracht, had, evenals de soevereine vorst zelf, behoefte aan eendracht en historische legitimatie.⁴ De koning voerde een cultuurpolitiek die de cultuur dienstbaar maakte aan de nieuw gecreëerde politieke verhoudingen. Dit komt onder meer tot uiting in de bloei van de historieschilderkunst, net als elders in Europa. Willem I trad op als opdrachtgever van schilderstukken van onder anderen Odevaere en Van Bree, waarin werd teruggegrepen op het verleden op een manier die veeleer de historische verbondenheid en overeenkomsten dan de onderlinge verschillen tussen de inwoners van het koninkrijk beoogde te benadrukken, bijvoorbeeld dat katholiek en protestant heel goed onder het Huis Oranje zouden kunnen samenleven.⁵ Op het gebied van de geschiedschrijving schreef de vorst in 1826 een prijsvraag uit voor een nieuwe vaderlandse geschiedenis die onder andere was bedoeld ter bevordering van ‘vaderlandsliefde’ en aankweking van ‘het nationaal karakter’.⁶

Vanuit vergelijkbare motieven werden in dezelfde periode ook nationale monumenten en standbeelden opgericht. Vanuit het standpunt van de vorst en andere hoge ambtsdragers waren historische figuren en situaties die konden worden opgevoerd als dragers, symbolen of voorafschaduwingen van de toen zo gewenste nationale geest of andere helden van de natie favoriet. De lust om monumenten en standbeelden op te richten zou in de loop van de 19de eeuw in Nederland en België maar ook in de ons omringende landen alleen nog maar groeien en was op den duur zo groot dat niet alleen critici van een “statuomanie”, “Denkmalwut” of “Denkmalpest” spraken.⁷ Maar evenzo ging men vanuit lokaal en regionaal gevoel-

⁴ Zie in dit verband: E. Koolhaas-Grosveld, ‘Een reisdagboek, een schilderij en de oude meesters: propaganda voor het koningschap van Willem I, 1814-1816’ en J. Leerssen, ‘De Nederlandse natie’, beide in: I. de Haan, P. den Hoed en H. te Velde (red.), *Een nieuwe staat. Het begin van het Koninkrijk der Nederlanden*, Amsterdam 2013, pp. 43-66, respectievelijk pp. 319-340.

⁵ Zie bijvoorbeeld het doek ‘De aanbidding van de akte van de Unie van Utrecht, januari 1579, aan prins Willem I van Oranje’ van J.D. van Odevaere (1814-1815) (de betreffende akte was onder andere ook door Antwerpen en Gent getekend) of het schilderij van M.I. van Bree, ‘Prins Willem I de zaak der Roomsgezinden verdedigend tegenover de calvinisten van Hembyze c.s. te Gent in 1578’ (ca. 1820). In beide gevallen was koning Willem I de opdrachtgever.

⁶ J. Tollebeek, ‘Een gedwongen plooi. Geschiedenis schrijven in het Verenigd Koninkrijk van Willem I’, *De negentiende eeuw* 38(2014) 3, pp. 203-223.

⁷ De term “statuomanie” is gemunt met name door het werk van M. Agulhon. “Denkmalpest” vindt men onder andere terug bij Th. Nipperdey. Vergelijk: S. Spohr, ‘Das deutsche Denkmal und der Nationalgedanke im 19. Jahrhundert’, in: L. Tavernier (Hrsg.), *Studies in European Culture*, Weimar 2011, pp. 24-25. In Nederland, Duitsland en bijvoorbeeld Parijs lag het hoogtepunt in de laatste decennia van de 19de eeuw. Zie voor Nederland, inclusief de jaren van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, de oudere maar nog niet verouderde bijdrage van I.B.M. Matthey, ‘Verbeeld verleden. Schilderijen, schoolplaten en monumenten als uitingen van nationaal gevoel’, in: L.H.M. Wessels (red.), *Veranderende grenzen. Nationalisme in Europa (1815-1919). Werkboek*, Heerlen 1992, pp. 115-163. Hargrave vermeldt nog dat in Frankrijk voor het oprichten van standbeelden in de publieke ruimte de toestemming van de koning vereist was (mogelijk gold dit voor meer monarchieën). Zie: J. Hargrave, ‘Les statues de Paris’, in: P. Nora (red.), *Les lieux de mémoire*. La nation 3, Paris 1986, p. 248.

de identiteiten of vormen van chauvinisme ertoe over om monumenten en standbeelden op te richten. En er was natuurlijk sprake van allerlei mengvormen: een herinneringscultuur rond lokale en regionale historische figuren en (vermeende) helden aan wie ook een nationale betekenis werd of kon worden toegekend. Egmont is daarvan een voorbeeld.

Al hetgeen over de oprichting van een monument voor Lamoraal van Egmont te Zottegem in de lokale historische literatuur bekend is, is ontleend aan een verslag van 5 mei 1825 over het plaatsen van een voetstuk van het monument op de Markt, dat in het notulenregister van de gemeenteraad werd opgenomen. Blijkens dit jaren later geschreven verslag werden op 1 december 1814 de inwoners van Zottegem in de gelegenheid gesteld om met een vrijwillige bijdrage in te tekenen die bedoeld was voor een monument voor Egmont. Nadat de inschrijvingslijst door “alle besonderste personen”, lees de notabelen, was getekend, was deze overhandigd aan Keeverberg “thans gouverneur dezer provincie”, die deze te Brussel aan de prins van Oranje ter intekening aanbood. Ook prins Frederik der Nederlanden had op 1 juni 1815 ingetekend, toen hij voorafgaand aan de slag bij Waterloo, te Zottegem zijn hoofdkwartier had opgeslagen. De intekenlijst was tenslotte aangeboden aan alle “besonderste” (= hoge) ambtenaren van het Rijk en de gemeentebesturen der provincie.⁸

Deze notitie is in grote lijnen wel juist, maar de chronologie klopt niet. De intekening van prins Frederik in 1815 volgt op de vermelding van Keeverbergs optreden in dezen. Keeverberg werd echter pas in 1817 tot gouverneur van Oost-Vlaanderen benoemd. Het is niet waarschijnlijk dat hij voordien bij prins Frederik heeft bemiddeld om in te tekenen. Bij het neerschrijven van dit verslag in 1825 was Keeverberg trouwens al zes jaar geen gouverneur van Oost-Vlaanderen meer.

Uit het verslag valt al af te leiden dat de mogelijkheid om in te tekenen gedurende een langere tijd heeft bestaan. Over het monument zelf wordt niets gezegd, maar dat gebrek aan informatie wordt met name door de bewaard gebleven bescheiden in het persoonlijk archief van Charles-Louis van Keeverberg gecompenseerd.⁹ Daardoor ontstaat vanuit een kunsthistorische invalshoek de zeldzame mogelijkheid om ten aanzien van een op te richten monument uit het begin van de 19de eeuw, de verschillende ontwerpen, de actoren en hun motieven in kaart te brengen.

⁸ N. van den Bossche, ‘Het standbeeld van Lamoraal van Egmont’, *Jaarboek 1955-1956 uitgegeven door de Zottegemse Culturele Kring*, p. 110; D. Lamarçq, ‘Getouwtrek voor een standbeeld van Lamoraal, graaf van Egmont, te Zottegem’, *Handelingen Zottegems Genootschap voor Geschiedenis en Oudbeidkunde XIII*, p. 30.

⁹ Regionaal Historisch Centrum Limburg te Maastricht (RHCL), archief huis Kessel, aanwinst 2004, inv.nr. 4. Voor zover niet anders vermeld, zijn de gegevens aan dit inventarisnummer ontleend.

Wat betreft de motieven meer in het algemeen inzake de oprichting dan wel de belangstelling voor Lamoraal van Egmont, kan men in eerste instantie te rade gaan bij Van Nuffel: Gedurende de 18de eeuw werd de figuur van de graaf van Egmont sterk geïdealiseerd en met legenden omgeven, tot een universeel literair onderwerp dankzij Voltaire, Goethe en Schiller. Aan hen heeft Egmont een groot deel van zijn blijvende faam in de wereld van de kunst te danken. Waarom waren zij in Egmont geïnteresseerd? Zij waren volgens Van Nuffel kinderen van hun tijd, van de Verlichting. Tot de belangrijkste idealen van de Verlichting behoorden vrijheid van gedachte en vrijheid van handelen tegenover vorstendwang en religieus despotisme. De Nederlandse Opstand was een schitterend voorbeeld van deze idealen, waarin Egmont de rol van vrijheidsheld en slachtoffer van de tirannie vervulde. Die denkbeelden werden door Voltaire en na hem door Schiller verwoord in diens “Geschichte des Abfalls der Vereinigten Niederlande von der spanischen Regierung” (1788). Goethes toneelstuk “Egmont” uit dezelfde periode nam het minder nauw met de historische werkelijkheid. Goethe had minder belangstelling voor de vrijheidsstrijd, maar eerder voor het karakter van de held. Vanuit het standpunt van de Romantiek leverde de levensloop van Egmont de perfecte stof op voor een romantisch drama met op de achtergrond de strijd tegen de tirannie, vaderlandsliefde en de vervolging om het geweten.¹⁰

Egmont voldeed aan de idealen van de verlichting. Volgens Van Nuffel hoeft het derhalve niet te verwonderen dat Egmont in de 19de eeuw vooral sympathie en verering genoot in vrijzinnige en a-religieuze kringen. De vraag rijst of Egmont in de beginjaren van het Verenigd Koninkrijk ook als ijkpunt van het gezamenlijke verleden fungeerde. Hij was immers een historische figuur aan het begin van de Opstand vóór de scheiding tussen Noord en Zuid. Kort na de hereniging in 1815 zouden de 16de eeuw, Egmont, Horn en Oranje dienst kunnen doen in de vorming van een nieuw gemeenschappelijk identiteitsbesef.¹¹ Identiteitsvorming voltrok zich in de 19de eeuw op regionaal en nationaal niveau, waarbij ook geografische grenzen een rol speelden. Territoriale identiteit kreeg gestalte in acties van burgerlijke comités die ijverden voor de oprichting van standbeelden. Monumenten waren als symbool belangrijk in het nationalisatieproces. De symboolfunctie van standbeelden in een tijd waarin de omgang met geschiedenis getypeerd is als

¹⁰ Van Nuffel, *Lamoraal van Egmont*, pp. 73-74, 79-85, 88.

¹¹ F. Judo, ‘Een huisgemaakte hereniging? De ‘passiviteit’ van de Zuid-Nederlandse elites in een context geplaatst’, in: F. Judo en S. van de Perre, *Belg en Bataaf. De wording van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden*, Antwerpen 2015, pp. 61-62; L. Jensen, ‘De hand van broederschap toegereikt’. Nederlandse identiteiten en identiteitsbesef in 1815’, in: *Dezelfde bundel*, pp. 80-81.

“cultus van helden”, is reeds onderzocht voor de periode na 1830.¹² De vraag rijst nu, of monumenten vóór 1830 ook al deze rol vervulden bij een ontluikend identiteitsbesef op het niveau van het Verenigd Koninkrijk. Deze optie komt bij Van Nuffel niet aan de orde en evenmin in de recente relevante literatuur.¹³

Uitgangspunt van deze bijdrage is de rol van Charles-Louis van Keverberg. Waarom was hij, die als buitenstaander korte tijd als gouverneur van Oost-Vlaanderen werkzaam was, geïnteresseerd in een monument ter nagedachtenis aan Egmont te Zottegem? Aan de hand van het voorhanden archiefmateriaal wordt mede getracht de boven gestelde meer algemene vragen te beantwoorden.

Ter introductie wordt eerst, wellicht ten overvloede, in het kort het einde van Egmont geschetst. Daarna volgen een schets van de carrière van Keverberg en zijn belangstelling voor Egmont. De hoofdmoot vormt de ontstaansgeschiedenis van het monument voor Lamoraal van Egmont te Zottegem, dat na een lange periode van stilstand tussen 1824 en 1872 pas in laatst genoemd jaar werd gerealiseerd. Telkens zal worden bekeken, door welke motieven de actoren werden gedreven.

2. Lamoraal van Egmont

Lamoraal van Egmont is een bekende historische figuur uit de periode van oppositie van met name hoge edelen, die voorafging aan de Opstand of de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648). Lamoraal had grote roem verworven, toen hij in 1557 bij St. Quentin en later bij Grevelingen de Fransen verpletterend had verslagen. Als lid van de Raad van State kwam hij al in 1561 met andere hoge edelen als Willem van Oranje en de graaf van Horn in verzet tegen de politiek van koning Filips II die juist hun invloed wilde marginaliseren. Zij richtten hun pijlen op Granvelle, een trouw dienaar van de Spaanse belangen, die de vergaderingen van de Raad van State beheerste. In hem zag de adel een spion van de koning en een gevaar voor de oude vrijheden van het land. Zij wisten gedaan te krijgen dat de koning Granvelle terugriep. De periode van het bewind der edelen brak aan (1564-1566).

De edelen hadden nu de macht in handen en de Raad van State zou meer regeringsbevoegdheid krijgen. Egmont maakte een vergeefse reis naar de koning om

¹² K. Arijs, *Vormen van regionaal bewustzijn en nationale identiteit in Belgisch- en Nederlands-Limburg, 1866-1938*, Hilversum 2017, pp. 15, 22.

¹³ C.A. Tamse en E. Witte, *Staat- en natievorming in Willem I's koninkrijk*, Brussel 1992; L. François, 'Het nationaal gevoel in de Zuidelijke Nederlanden: Betekenis en invloed ten tijde van de vorming van het Verenigd Koninkrijk', in: P. Lenders (red.), *Het politiek personeel tijdens de overgang van het Ancien Régime naar het Nieuw Regiem in België (1780-1830). Colloquium van zaterdag 14 december 1991*, Kortrijk-Heule 1993, pp. 85-97; R. Vosters en J. Weijermars (red.), *Taal, cultuurbeleid en natievorming onder Willem I*, Brussel 2011.

hem van de noodzaak van een ander beleid te overtuigen. De koning deed geen concessies. Van een verzachting van de plakaten tegen de ketters of van het bijeenroepen van de Staten-Generaal wilde hij niets weten.

De beeldenstorm van augustus 1566 bracht een stroomversnelling teweeg, van oppositie naar opstand. Egmont, Oranje en anderen stonden aan de hervormden vrijheid van godsdienst toe. Om de zaken zuiver te stellen liet de landvoogdes Margaretha van Parma op 2 januari 1567 door de Raad van State alle vliesridders, ambtenaren, officieren en soldaten een onvoorwaardelijke eed van trouw aan de koning afleggen. Er waren hoge edelen, waaronder Egmont, die op dit verzoek ingingen, en anderen, waaronder Oranje en Horn, die de eedsaflegging weigerden. Als stadhouder van de koning in Vlaanderen trad Egmont onder andere te Gent, Ieper en Geraardsbergen op tegen de voortschrijdende protestantisering van Vlaanderen.

Als antwoord op de beeldenstorm en de ongeregelde heden stuurde de koning Alva naar de Nederlanden om de orde te herstellen en de rebellen en ketters te bestraffen. Alva kreeg toestemming om gerechtelijk op te treden tegen de leden van het Gulden Vlies, waartoe de genoemde hoge edelen behoorden. Direct bij Alva's aankomst te Brussel in augustus 1567 werd een uitzonderingsrechtbank opgericht, de Raad van Beroerten, die als opdracht had de rebellen en verantwoordelijken van de voorbije onlusten te berechten. Velen vluchtten voor de komst van Alva, maar Egmont bleef te Brussel. Hij had de vereiste eed afgelegd en was katholiek gebleven. Zo was hij zich, in de woorden van Van Nuffel, van geen schuld bewust, aangezien hij geen openlijke opstand had gepleegd. Hij scheen echter niet te begrijpen dat zijn "wettig" verzet tegen sommige beslissingen van de koning die hem onbillijk voorkwamen of tegen de geest van de Nederlanden ingingen, al voldoende waren in de ogen van Filips II en Alva om veroordeeld te worden. Egmont werd gevangen genomen en na een proces op 5 juni 1568 op de Grote Markt te Brussel, met de graaf van Horn, door onthoofding terecht gesteld. Het stoffelijk overschot werd in de kerk te Zottegem, waar hij een kasteel en de heerlijke rechten bezat, begraven. Reeds door tijdgenoten werd hij beschouwd als het beroemdste slachtoffer van vreemde tirannie en fanatiek despotisme.¹⁴

¹⁴ Van Nuffel, *Lamoraal van Egmont*, pp. 14-15, 49. Zie voor de algemene achtergrond: G. Janssens, 'De eerste jaren van Filips II 1555-1566'; Dezelfde, 'Van de komst van Alva tot de Unies 1567-1579', *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* 6, Bussum 1979, pp. 188-193 respectievelijk 215-218.

3. Charles-Louis van Keverberg, gouverneur van Oost-Vlaanderen

Charles-Louis van Keverberg werd op 14 maart 1768 op kasteel Aldenghoor te Haelen in het huidige Nederlandse Midden-Limburg gedoopt als zoon van Karel Emmanuel van Keverberg en Anna Maria Josepha von Weichs zu Rösberg. De vader was heer van Haelen en Neer in het noordelijkste gedeelte van het prinsbisdom Luik. Keverberg werd in 1780 op twaalfjarige leeftijd page aan het hof van de aartsbisschop van Keulen te Bonn en bezocht daar het gymnasium en de in die jaren gestichte verlichte universiteit. Vanaf 1787 bezocht hij tenminste een jaar de eveneens verlichte universiteit te Frankfurt aan de Oder die mede als opleiding voor Pruisische ambtenaren werd gezien. In 1790 werd hij lid van de ridderschap en dus tevens van de Staten van het Pruisische Overkwartier van Gelder, dat het tegenwoordige Nederlandse Noord-Limburg en aangrenzend Duits gebied omvatte.

Met de komst van de Franse legers in 1794 raakte een carrière als Pruisisch ambtenaar buiten zicht, maar hij wist zich snel aan de gewijzigde politieke omstandigheden aan te passen. Hij werd lid van de Conseil général van het departement van de Nedermaas (1800-1801), onderprefect van het arrondissement Kleef in het departement van de Roer (1804-1811) en prefect van het departement van de Boven-Eems te Osnabrück (1811-1813).

Met het terugtrekken van de Franse troepen kwam hij in 1814 eerst in Parijs terecht, maar vestigde zich nadien in zijn geboorteplaats Haelen. Nadat het departement van de Nedermaas op de linker Maasoever einde 1814 aan het toekomstige Koninkrijk der Nederlanden was toegefallen, kwam hij mede door zijn in 1815 gedrukte “Réflexions sur la loi fondamentale qui se prépare pour le Roïaume des Païs-Bas” in het vizier van koning Willem I. Hij werd in 1815 tot gouverneur van Antwerpen benoemd, waar hij nog een aandeel had in de terugkeer van de schilderingen van Rubens uit Parijs.

In mei 1817 volgde zijn benoeming tot gouverneur van Oost-Vlaanderen, een functie die hij eveneens maar twee jaar vervulde.¹⁵ Keverberg was een breed georiënteerd man: zijn aandachtspunten waren onder andere het verzamelen van statistische gegevens, het gevangeniswezen en de armenzorg. Keverberg is vooral bekend gebleven wegens zijn in 1818 verschenen boek “Ursula princesse britannique,

¹⁵ *Nationaal Biografisch Woordenboek* 9, Brussel 1981, kk. 427-431, uitgebreider en geactualiseerd: G. Venner, ‘Karl Ludwig von Keverberg (1768-1841), Adliger Beamter in Umbruchzeiten, den Musen und der Wissenschaft zugetan’, in: W. Diedenhofen e.a. (red.), *Klevische Lebensbilder. 24 Porträts Band I*, Kleef 2013, pp. 95-104.

d'après la légende et les peintures d'Hemling". Hij beschreef daarin de legende van de H. Ursula en de Ursulaschrijn in het Sint-Janshospitaal te Brugge. Het boek vormt tevens de eerste biografie en oeuvrecatalogus van Hans Memling. Vrijwel alles wat Keverberg schreef, zal achterhaald zijn. Nochtans staat hij mede aan het begin van de herontdekking van de zogenaamde Vlaamse Primitieven.¹⁶ Vermelenswaardig is verder dat Keverberg het Duits en het Frans beheerste, maar slechts rudimentaire kennis van het Nederlands had. In 1816 heeft hij geprobeerd zich het Nederlands eigen te maken.¹⁷

Op 29 mei 1819 werd Keverberg benoemd tot lid van de Raad van State en hij verbleef nu afwisselend te Brussel en 's-Gravenhage. Voor de wensen van het Zuiden en de revolutionairen van 1830 kon hij weinig begrip opbrengen. In een staatscommissie heeft hij nog voorgesteld om de eenheid tussen Noord en Zuid door middel van een federatie te behouden, maar dat plan werd door de gebeurtenissen te Brussel snel achterhaald. Keverberg stierf in 1841 in 's-Gravenhage en werd te Haelen begraven. Hij kan omschreven worden als een typische "windhaan", maar wellicht ook als een pragmaticus bij uitstek, een bestuurder die zich onder de opeenvolgende regimes kon handhaven.¹⁸ Hij had naast zijn interesses op het gebied van bestuur en samenleving ook een brede culturele belangstelling: muziek, literatuur, toneel en schilderkunst.

4. Keverbergs belangstelling voor Egmont

Keverberg bracht zijn leer- en studietijd door in de verlichte milieus te Bonn en Frankfurt aan de Oder. Hij dreef niet enkel mee op een algemeen heersende belangstelling voor Egmont. Hij moet Egmonts levensverhaal in zijn jonge jaren uit het boven genoemde geschiedwerk van Schiller hebben gekend. Hij noemt dit werk immers in zijn brief aan Babette Koch te Bonn van 29 september 1792. Babette Koch, bekend als een vriendin van Beethoven, was einde jaren tachtig van de 18de eeuw het middelpunt van een gezelschap van verlichte geesten, dat dagelijks in het restaurant annex boekwinkel van de weduwe Koch, haar moeder, bijeenkwam. Nadat Keverberg in 1787 Bonn had verlaten, hield hij corresponderend contact

¹⁶ L. van Biervliet, 'Op weg naar Memling', *Biekorf* 78 (1978), pp. 33-37, 87-93, 153-166.

¹⁷ *Discours prononcé le 4 août 1817 par S.E.M. le baron de Keverberg de Kessel...à l'occasion de la distribution solennelle des prix proposés au concours de l'académie royale de dessin, peinture, sculpture et architecture de Gand*, Gent 1817, p. 26; RHCL, archief huis Kessel, aanwinst 2004, inv.nr. 34, brief van Falck van 12 augustus 1816.

¹⁸ Zie voor de gehanteerde terminologie onder andere: M. Lok, *Windvanen. Napoleontische bestuurders in de Nederlandse en Franse Restauratie (1813-1820)*, Amsterdam 2009. De benadering van J. Leerssen is ons inziens genuanceerder. Zie: Leerssen, 'De Nederlandse natie', pp. 321-322.

met Babette Koch.¹⁹ Zijn brief van 29 september 1792 getuigt niet alleen van kennis betreffende, maar ook van grote bewondering voor Schillers geschiedenisboek. Na het bestellen van enkele boeken stelt hij de vraag: “Und sagen Sie mir, ob von Schillers Geschichte des Abfalls der Vereinigten Niederlande seit 1788 kein zweiter Band erschienen ist? Dann bitte ich Sie keinen Augenblick zu säumen, ihn für mich kommen zu lassen. Auch Sie, liebe Babette, müßen dieß treffliche Werk lesen! Die Sprache ist schön, wenn gleich zu geschmückt für die Historie, das Raisonnement zu gehäuft, allein durchdacht der Faden der Geschichte so geleitet, daß er das höchste Interesse erwecken muß”. Keverberg vergelijkt de situatie in de 16de eeuw met de contemporaine in Frankrijk: “...und aus dem Schooße der Unordnung und Anarchie keimte am Ende doch ein leidenslehre, ja ein besserer Zustand als der vorige war. O, mögte das doch auch jetzt auf eine oder die andere Art wahr werden!” De bewondering van Keverberg gold ook ander werk van Schiller. Op 7 en 30 april 1793 herhaalde hij de vraag, of er nog geen vervolg op het eerst deel van Schillers “Geschichte des Abfalls der Vereinigten Niederlande” verschenen was.²⁰

Keverberg is zelfs zover gegaan dat hij onder de titel “Egmont als Sujet für die lyrische Bühne” de toneelaanwijzing voor een opera over Egmont heeft geschreven, die helaas niet gedateerd is. Hij zocht aanvankelijk naar een onderwerp om op “das Verlangen einer geistvollen und liebenswürdidgen Tonsetzerin für sie ein Singspiel zu verfertigen”. Hij kwam na ampele overwegingen bij Egmont uit: “Egmonts Leben und Tod sind durchaus poetisch, und gar herrlicher Stof hat der unsterbliche weimarsche Greiß – bedoeld is Goethe – noch der Wahrheit welche uns die Geschichte überliefert hat, durch den Zauber seiner Dichtung beigefügt”. De door Keverberg ontworpen regie van een opera over Egmont voorzag in een voorspel en drie bedrijven en was gebaseerd op het in 1788 verschenen gelijknamige toneelstuk van Goethe. Hoewel de toneelaanwijzing van Keverberg waarschijnlijk niet verder is gekomen dan het stadium van een concept, getuigt deze toch onmiskenbaar van ’s mans serieuze interesse in de historische levensloop en betekenis van Egmont.²¹

Afgezien van Keverbergs persoonlijke belangstelling voor Egmont, was ook het plaatsen van een monument als zodanig geheel in zijn geest. Als onderprefect van Kleef nam hij in 1809 het initiatief tot het oprichten van een monument voor Johanna Sebus te Wardhausen aan de Rijn ten noorden van Kleef. Het monument herinnerde aan de onbaatzuchtige zelfopoffering – een eigenschap die ook aan

¹⁹ G. Venner, ‘Karl Ludwig von Keverberg (1768-1841) und seine Bonner Freunde’, *Bonner Geschichtsblätter. Jahrbuch des Bonner Heimat- und Geschichtsvereins* 57/58 (2008), p. 242.

²⁰ RHCL, archief huis Kessel, aanwinst 2003, inv.nr. 71.

²¹ RHCL, archief huis Kessel, aanwinst 2003, inv.nr. 241.

Egmont werd toegeschreven – van een zeventienjarig meisje dat in januari 1809 tijdens de grote overstroming van de Rijn verdronk, toen zij een buurvrouw wilde redden.²² Vervolgens had Keverberg in 1818 als voorzitter van de provinciale Société de statistique laten weten dat er heel wat documentatie was verzameld voor het oprichten van monumenten om de roem van de provincie Oost-Vlaanderen te vermeerderen.²³ Ook in deze context lag zijn inzet voor een monument voor Lamoraal van Egmont voor de hand. Aan te nemen is derhalve dat een combinatie van een verlichte opvoeding, historische belangstelling, fascinatie voor onbaatzuchtige zelfopoffering en het streven om de roem van het gewest te bevorderen, aan de basis van Keverbergs interesse voor Egmont lag.

5. Reclame voor een monument. Van plaatselijk naar provinciaal en hoger niveau

De belangstelling voor Egmont te Zottegem zelf moet een belangrijke impuls hebben gekregen, toen in 1804 bij werkzaamheden aan het hoofdaltaar in de parochiekerk een grafkelder werd ontdekt. Op 17 oktober 1804 onderzochten de pastoor, de burgemeester, de adjunct-burgemeester en de vrederechter in aanwezigheid van tenminste vijftien met name genoemde inwoners de kelder onder het hoofdaltaar. Zij troffen twee loden kisten aan. De kist ter linker zijde bevatte een schedel en andere botten, maar geen aanduiding betreffende de persoon. Men ging ervan uit dat dit het stoffelijk overschot van Lamoraal van Egmont was. In de andere kist rustten blijkens een aangebrachte plaquette de resten van de weduwe van Lamoraal. Bij deze laatste kist waren drie loden dozen geplaatst met de gebalsemde harten van Philips van Egmont († 1590), Lamoraal van Egmont († 1568) en Karel van Egmont († 1620). Zij werden geopend. Tenslotte werden de aangetroffen resten weer teruggeplaatst om eer te brengen aan de ongelukkige Lamoraal die onthoofd was, omdat hij uit liefde voor zijn vaderland de rechten van de onderdrukte Vlamingen had verdedigd. Ter herinnering aan het onderzoek werd een loden plaat met inscriptie in de grafkelder achtergelaten.²⁴ Niet toen, maar pas in 1815 zou te Zottegem het plan zijn ontstaan om een monument voor Egmont op te richten. Relevante stukken uit dit jaar ontbreken echter.

²² G. Venner, 'Keverbergs Bemühungen um die Erinnerung an Johanna Sebus', *Kalender für das Klever Land auf das Jahr 2005*, p. 92 en daar genoemde literatuur. Zie ook: A. Leitzmann, *Die Quellen von Schillers und Goethes Balladen*, Bonn 1911, p. 43.

²³ 'Beroemde mannen van West-Vlaanderen', *Biekorf* 78 (1978), p. 127.

²⁴ Het verslag van het onderzoek is onder andere gepubliceerd in: *Annales Beligiques des sciences, arts et littératures* 2, Gent tweede halfjaar 1818, pp. 366-370; E. van Damme, *Histoire du procès et de la mort de Lamoral comte d'Egmont décapité à Bruxelles le 5 juin 1568, enseveli à Sotteghem*, Gent 1869, pp. 41-44.

Dit plan werd in ieder geval tijdens de jaarlijkse vergadering van Provinciale Staten van Oost-Vlaanderen in juli 1818 naar provinciaal niveau verheven. Op 24 juli kreeg Emmanuel Boeyé, lid van de stedelijke stand als afgevaardigde van Sint-Niklaas, het woord. Hij uitte de wens dat Gedeputeerde Staten de burgemeester van Zottegem zouden aansporen om de intekenformulieren voor de oprichting van een monument aldaar voor Lamoraal van Egmont, slachtoffer van de tirannie van de hertog van Alva, aan de autoriteiten van steden en gemeenten in de provincie toe te sturen, zodat ook hun ingezetenen konden deelnemen aan het project. Het voorstel werd aangenomen.²⁵

Gedeputeerde Staten gingen vervolgens veel verder dan het genomen besluit. Zij spoorden de burgemeester van Zottegem niet aan om de intekenlijst te verspreiden, maar namen deze taak zelf op zich. In een schrijven van 8 september 1818 aan de burgemeesters en schepenen der steden en aan de burgemeesters van de plattelandsgemeenten zetten zij allereerst uiteen dat in 1804 te Zottegem de stoffelijke resten waren ontdekt van Lamoraal van Egmont. Hij was de wapenbroeder van Willem van Oranje en slachtoffer van zijn vaderlandsliefde, van zijn toewijding aan het verdedigen van de rechten van de Vlamingen, en van de wraak van Alva. Verschillende vaderlandslievenden hadden in 1815 het besluit genomen om door intekening gelden in te zamelen voor een monument te Zottegem voor “deze verdediger van onze rechten”. De eerste intekenaren waren de wereldlijke en geestelijke autoriteiten te Zottegem, verder prins Frederik der Nederlanden, de gouverneur en verscheidene van zijn belangrijkste ambtenaren. Gedeputeerde Staten wensten dit project te steunen en zonden twee exemplaren van de gedrukte intekenlijsten aan alle plaatselijke besturen toe, die hun ingezetenen tot vrijwillige intekening moesten aanmoedigen. Eén exemplaar met de namen van de nieuwe intekenaren moest vóór 1 november 1818 aan de provincie worden teruggestuurd. Om aan de oproep tot intekening algemene bekendheid te geven, werd deze ook tweetalig gepubliceerd in het “*Mémorial Administratif de la Flandre Orientale*”, het officiële orgaan van het provinciebestuur.²⁶

Wie vóór de circulaire van 8 september 1818 al hadden ingetekend, blijkt uit het gedrukte intekenformulier. Dat waren allereerst zestien ingezetenen van Zottegem. Als nummer 20 op de lijst prijkt de naam van prins Frederik der Nederlanden die het hoogste bedrag – vierhonderd francs – voor het monument over had. De overige intekenaren waren vrijwel alle in Oost-Vlaanderen woonachtig, waarbij de

²⁵ Rijksarchief Gent, Provinciaal archief, Hollandse periode, inv.nr. (1085), f. 63v.

²⁶ Rijksarchief Gent, Provinciaal archief, Hollandse periode, inv.nrs. (1232), (90/18); *Mémorial administratif de la Flandre Orientale* 4, tweede halfjaar 1818, pp. 162-166.

zeven intekenaren uit Oudenaarde opvallen. De lijst wordt afgesloten met de namen van de gouverneur Keverberg, die voor het op één na hoogste bedrag van 250 francs intekende, en van negen leden van Gedeputeerde Staten en de griffier, ieder voor 25 francs. De namen van de gouverneur en de leden van Gedeputeerde Staten zullen wel kort vóór het drukken van de intekenlijst zijn toegevoegd. Er waren op 8 september 1818 in totaal 68 intekenaren.

De intekenlijst voor het oprichten van het gedenkteken liet niet na te vermelden dat Egmont door bevel van de wrede Alva op 5 juni 1568 te Brussel was onthoofd wegens zijn gehechtheid aan zijn vaderland en de behartiging van de rechten der Vlamingen. De intekenaars hoefden pas te betalen, nadat de hoge overheid toestemming (tot oprichting) had verleend. Afhankelijk van het behaalde resultaat zou een prijsvraag (concours) voor het ontwerpen van het monument worden uitgeschreven. Kennelijk om de intekenactie te ondersteunen, verscheen in november 1818 in de “*Annales Beligiques des sciences, arts et littératures*” een artikel van kanunnik Martinus Joannes de Bast over het optreden van Alva en de terechtstelling van Egmont, gevolgd door een verslag van het onderzoek van de grafkelder te Zottegem in 1804.²⁷ De Bast was een bekend oudheidkundige die al over Romeinse overblijfselen in Vlaanderen en over de geschiedenis van Gent had gepubliceerd.²⁸ De “*Annales Beligiques*” waren een periodiek dat te Gent werd uitgegeven, maar voor de gehele Nederlanden was bedoeld. Het bevatte artikelen over (exacte) wetenschappen en kunst alsmede dichtwerken. De bijdrage van De Bast verscheen kort daarop ook in een Nederlandse vertaling.

Instructief is ook een artikel getiteld “*Monument projeté dans la commune de Sotteghem à la mémoire du comte d’Egmont*”, gedateerd 31 december 1818. Het was bedoeld voor de “*Annales Beligiques*”, maar het werd niet gepubliceerd. Blijkens het handschrift was Norbert Cornelissen de auteur. Norbert Cornelissen (1769-1849) was medewerker van de “*Journal...de la Flandre Orientale et Occidentale*” en de “*Journal de Gand*”, sinds 1817 adjunct-secretaris van het college van curatoren van de door koning Willem I opgerichte universiteit van Gent, secretaris van de Tekenacademie en van de Academie van Schone Kunsten te Gent. Hij was betrokken bij de oprichting van de Société d’Horticulture et de Botanique aldaar en zette zich in voor de periodieke tentoonstellingen van schilderijen te Gent.²⁹ Hij speelde dus een rol in het culturele leven.

²⁷ *Annales Beligiques* 2, tweede halfjaar 1818, pp. 352-370.

²⁸ *Biographie Nationale* 4, Brussel 1873, kk. 756-760.

²⁹ *Nationaal Biografisch Woordenboek* 6, Brussel 1974, kk. 123-128; L. François, ‘Norbert Cornelissen’, *Jaarboek van de Koninklijke soevereine hoofdkamer van retorica “de Fontaine” te Gent* 21-22 (1971-1972), pp. 107-130.

Het artikel opent met een beschrijving van Zottegem, op veertien mijl afstand van Gent in het land van Aalst. De plaats had veel geleden van de oorlogen, telde slechts 1700 inwoners en was het centrum van een kanton dat vooral van de landbouw leefde. Toch werd de kunst niet vergeten. Sinds enkele jaren kende Zottegem een harmonie die al meer dan eens op concoursen een prijs had behaald. Een jaar geleden was er naar het voorbeeld van Oudenaarde, Aalst en Dendermonde een school voor elementair tekenonderwijs opgericht. Kennelijk voor een Noord-Nederlands publiek worden vervolgens de oude protestantse gemeenten van Sint-Maria-Horebeke, Schorisse en nabij gelegen gehuchten vermeld, die nu vanuit Gent door een opgeleide en tolerante dominee werden bediend. Te Zottegem, waar men het monument voor Egmont wilde oprichten, waren in 1804 zijn resten teruggevonden. Toen reeds was het plan opgevat deze onder te brengen in een grafmonument (tombeau), maar door allerlei omstandigheden kwam het er niet van. Het plan werd in 1815 nieuw leven ingeblazen, toen prins Frederik in Zottegem in het huis van de burgemeester De Rouck verbleef. Op een intekenlijst schreven de prins, verschillende officieren en overheidspersonen van Zottegem en naburige gemeenten hun naam. Enige maanden geleden tenslotte werd het plan voor het op te richten monument aan de gouverneur voorgelegd die een van de grootste promotors werd. De intekening werd ook in andere gemeenten mogelijk en stond nog altijd open. Vervolgens besprak Cornelissen een ontwerp, waarover dadelijk meer.

In de praktijk bleek niet ieder voor de oprichting van het monument warm te lopen. Vele gemeenten stuurden het intekenformulier zonder nieuwe namen terug.³⁰ Men kan het ook positief bekijken. Te Zottegem tekenden nog eens achttien personen in. Het hoogste aantal leverde Knesselare met 22 intekenaren, op afstand gevolgd door Waarschoot (10), Gent (8), Hamme (8), Sint-Niklaas (7), Assenede (5), Zomergem (5) en Middelburg (4). Nog 28 gemeenten leverden een tot drie intekenaren, onder wie veelal de burgemeester of de gemeenteraad.

Keverberg had ook de prins van Oranje, de latere koning Willem II (1840-1849), voor het op te richten monument weten te interesseren. Hij kende de kroonprins persoonlijk, in ieder geval sinds oktober 1817, toen deze Gent bezocht en gouverneur Keverberg als gastheer optrad.³¹ De interesse was zo groot dat het monument gespreksonderwerp aan het hof was. Zulks blijkt uit een brief van Gott-hilf Theodor Faber aan Keverberg van 19-20 februari 1819. Faber was enige tijd te gast geweest ten huize van Keverberg te Gent en had onder meer kennis gemaakt

³⁰ Rijksarchief Gent, Provinciaal archief, Hollandse periode, inv.nrs. (20/1-2).

³¹ Zie voor een verslag: *Journal de Gand* 13 oktober 1817 nr. 281, in: RHCL, archief huis Kessel, aanwinst 2003, inv.nr. 33.

met diens bevriende kunstliefhebbers. Faber was op dat moment attaché van het Russisch gezantschap bij de Duitse Bondsdag te Frankfurt. Keverberg en Faber kenden elkaar waarschijnlijk nog uit de tijd dat Faber in het departement van de Roer werkzaam was. Deze was eerst verbonden aan de centrale administratie te Aken en vervolgens commissaris van het directoire exécutif in het kanton Kalkar (1798-1799). In 1799 werd hij leraar Frans aan de école sécondaire te Keulen en mederedacteur van een krant. De in Riga geboren Faber werd in 1807 ambtenaar op het ministerie van Buitenlandse Zaken te Sint-Petersburg.³²

Faber liet weten dat hij op 13 februari te Brussel naar het grote bal van de prins Von Hatzfeld, buitengewoon gezant van de koning van Pruisen, was geweest. De prins van Oranje behoorde ook tot de gasten. Hij liep op Faber toe en zij spraken in een zijkamertje een kwartier met elkaar, met name over Gent, Keverberg en het monument voor Egmont. Faber vertelde dat hij bij Keverberg twee ontwerpen had gezien, maar dat deze er niet tevreden over was en een derde ontwerp wilde. De geïnteresseerde prins deed de suggestie een prijsvraag uit te schrijven. Faber wilde nog een opmerking maken over de financiën, maar durfde dat niet aan, omdat hij niet wist hoe de prins zou reageren. Nadien had Faber de prins nog eens ontmoet, maar het weinig inhoudelijke gesprek bood geen mogelijkheid om op het monument terug te komen. Faber zette nu zijn hoop op zijn afscheidsaudiëntie bij de prinses, zijn grootvorstin, daarmee doelend op de tsarendochter Anna Pavlona, de echtgenote van de prins van Oranje. Mogelijk kon hij bij één van hen het monument ter sprake brengen, maar dat bleek niet het geval te zijn.³³ Kennelijk liet de hofetiquette de gesprekspartner van de prins niet toe zelf een onderwerp aan te snijden.

Niet veel later, waarschijnlijk einde maart – begin april 1819, stelde prins van Oranje een notitie op over het op te richten monument voor Lamoraal van Egmont. Verschillende stadia van deze notitie bevinden zich in het Koninklijk Huisarchief te 's-Gravenhage en in het huisarchief Kessel.³⁴ De eerste conceptversie getiteld “Questions, observations à faire à monsieur de Keverberg”, behandelt allereerst de vraag van Keverberg of de intekening voor het monument tot zijn provincie beperkt moet blijven of een algemeen (nationaal) karakter moet dragen. In het laatste geval zou meer bijeengebracht kunnen worden dan de vijfduizend gulden die het monument zou kosten. Een monument voor één van de markantste

³² Zie voor zijn carrière: G. Venner, ‘Eine Beschreibung des Kalkarer Hochaltars um 1798/1799 im Bericht des Kommissars Gotthilf Theodor Faber’, in: R. van den Brand e.a. (ed.), *Epitaph für Stefan Frankewitz*, Geldern 2015, pp. 181-183.

³³ RHCL, archief huis Kessel, aanwinst 2004, inv.nr. 34.

³⁴ Koninklijk Huisarchief 's-Gravenhage, archief Willem Frederik Georg Lodewijk, koning der Nederlanden (1792-1849), inv.nr. XI-5.

mannen uit de geschiedenis zou naar de mening van de prins een nationaal monument moeten zijn. Men zou de vergadering van de Staten-Generaal kunnen gebruiken om de leden van de beide kamers de gelegenheid tot intekening te geven. Het monument moest eenvoudig zijn, maar waardig aan zijn onderwerp. Bijna drie eeuwen waren verstreken zonder dat de natie zich door uiterlijke tekenen dankbaar had getoond. Nu was het tijd die dankbaarheid te tonen op een manier die haar (de natie) en hem (Egmont) waardig was.

Het is opmerkelijk dat de prins van Oranje zodanig geïnteresseerd was in een monument voor Egmont, dat hij zelfs een ontwerp op papier zette, waarover dadelijk meer. Het bleef, wat hem betreft, niet bij het overigens enorme bedrag van 2645,50 francs dat de koninklijke familie (koning, koningin, prins van Oranje en echtgenote) voor het monument beschikbaar stelde.³⁵ De belangstelling van de prins voor Egmont (en de graaf van Horn) bleek voorts tijdens de feestelijke ingebruikname van het Broodhuis op de Grote Markt te Brussel door de Société de la Loyauté op 21 mei 1819. De prins voerde als erevoorzitter het woord en wees erop dat aan dit oude gebouw vele nationale herinneringen kleefden. De belangrijkste was wel dat de beroemde graven van Horn en Egmont hun laatste uren binnen deze muren hadden doorgebracht. De aanwezigen werden opgeroepen een moment stil te staan bij het onbaatzuchtige, vrijmoedige en loyale gedrag van deze twee martelaren van de nationale vrijheid. Altijd was deze natie de vijand geweest van tirannie en onderdrukking, maar toegewijd aan hen die haar rechtvaardig, gematigd en lyaal bestuurden. Moge de herinnering aan deze twee helden-burgers ons aanmoedigen tot de meest onbaatzuchtige vaderlandsliefde, aldus de prins.³⁶

Ook andere hooggeplaatsten lieten van hun belangstelling blijken, mede door in te tekenen. De prins Ernst van Hessen maakte al op 17 januari het bedrag over waarvoor hij had ingetekend, evenals dat van de hertog van Saksen-Weimar, provinciaal commandant van Oost-Vlaanderen, en diens echtgenote. Norbert Cornelissen schreef op 7 mei 1819 vanuit Brussel dat hij de avond tevoren tijdens een diner bij de baron Von Feltz, lid van de Raad van State, naast de minister Falck zat, die een warme belangstelling voor het monument had, zo ook de tafelenoot aan de andere zijde, de hertog van Ursel, eveneens minister. De graaf Vilain XIII, oud-burgemeester van Gent en lid van de Tweede Kamer, liet niets na om de aandacht op het monument te vestigen.³⁷ Hij had de intekenlijst tijdens de vergadering van de Tweede Kamer laten circuleren, en nu ook tijdens het diner. De koningin had

³⁵ Van Damme, *Histoire du procès*, p. 46.

³⁶ *Le Véridique de Gand* 23 mei 1819 nr. 177, p. 1; *Annales Beligiques* 3, eerste halfjaar 1819, pp. 325-326.

³⁷ Zie over hem: *Biographie Nationale* 26, Brussel 1936-1937, kk. 749-751.

ingetekend voor duizend gulden, de (kroon)prins en prinses elk voor 2500 gulden, prins Frederik nog eens voor driehonderd gulden, verscheidene ministers voor honderd gulden, een groot aantal leden van de Tweede Kamer voor honderd gulden en Van Hogendorp voor vijftig gulden. Een snelle berekening leerde volgens Cornelissen dat er op die wijze al 10.000 gulden bijeen was gebracht voor het monument, nog afgezien van het geld dat men al te Gent had, waarschijnlijk doelend op de provinciale intekening.³⁸ In de afrekening van de inkomsten en uitgaven in 1823 is te zien dat zeven ministers, acht leden van de Raad van State en zes referendarissen bij de Raad van State hun bijdragen hadden betaald. Onder de contribuanten worden voorts 21 personen als lid van de Staten-Generaal, negen als lid van de Eerste Kamer en zes als lid van de Tweede Kamer aangeduid.³⁹

Tot intekening op nationaal niveau werd nog niet overgegaan. In een reactie van 24 april 1819 van een niet nader bekende A.N.G. op de notitie van de prins werd gesuggereerd daarmee in de noordelijke provincies te wachten, totdat iets definitiefs te zeggen was over de aard en de plaats van het monument.⁴⁰ Toen het ontwerp van het monument en de standplaats waren vastgesteld, werd in de vergadering van de nog te noemen commissie van 13 augustus 1819 besloten om intekelijsten via magistratspersonen naar alle provincies te sturen.

Min of meer gelijktijdig verscheen in de “*Annales Beligues*” een artikeltje onder de kop “Comité pour l’érection du monument d’Egmont à Sotteghem proposé par souscription”. Vrienden van het vaderland wilden voor het slachtoffer van de wreedheid van Alva een bescheiden monument oprichten voor een som van vijf tot zesduizend gulden. Het aantal intekenaren nam toe en sommigen uitten de wens om de uitvoering op te dragen aan Calloigne. Door de vrijgevigheid van met name de koningin, de prins en prinses van Oranje en prins Frederik, steeg de ingetekende som tot 6500 gulden. De commissie dacht nu aan een groter monument en wel aan een standbeeld ten voeten uit op de Markt te Zottegem. Sinds begin 1819 hadden nu ook ministers en leden van staatscolleges ingetekend, maar niettemin was het streefbedrag nog niet bereikt. De commissie hoopte op meer intekenaren. De herinnering aan Egmont moest aan de ingezetenen van de noordelijke provincies net zo dierbaar zijn als aan die van de zuidelijke. In een tijd waarin de band tussen Noord en Zuid nog niet verbroken was, durfde hij als moedig burger de rechten te verdedigen “die ons allen gemeen waren”. Burgemeesters of gemeentesecretarissen in het gehele koninkrijk konden intekenaren bekend maken of het

³⁸ RHCL, archief huis Kessel, aanwinst 2003, inv.nr. 33.

³⁹ Van Damme, *Histoire du procès*, pp. 47-48.

⁴⁰ Mogelijk staan de betreffende initialen voor August Neidhardt von Gneisenau (1760-1831).

betreffende geld storten bij J. van Bosterhout, ontvanger van de stad Gent.⁴¹ Tot een nationale intekenactie is het niet echter meer gekomen.

Op 13 augustus 1819 werd ook besloten om een tekening van het monument door de schilder Van Bree als steendruk onder de intekenaren te verspreiden. De steendruk moest van groot formaat zijn en een goed idee geven van het kostuum, niet zozeer van alle details die nog konden worden gewijzigd. Bij de litho hoorde ook een summiere tekst over de inscriptie en de twee basreliëfs voorstellend de slag bij Grevelingen en de laatste ontmoeting van Oranje, Egmont en Horn. De tekst diende voorts de namen van de doorluchtige intekenaren en hun donatie te bevatten gevolgd door de andere intekenaren, maar dan zonder geldbedragen. Ook dit besluit is waarschijnlijk niet uitgevoerd.

Overzien wij de motieven die aansporingen moesten zijn om geld te doneren voor het monument, dan vallen begrippen als moedige verdediger van de rechten van de Vlamingen, slachtoffer van de tirannie en goede vaderlander. De prins deed een beroep op de natie en sprak over nationale vrijheid. Kunnen sommige van deze kwalificaties samenhangen met verlichte denkbeelden, andere begrippen verwijzen naar oude saamhorigheid als basis voor een provinciaal en (nieuw) nationaal identiteitsbesef.

6. De ontwerpen voor een monument

In zijn niet gepubliceerd artikel van 31 december 1818 gaf Norbert Cornelissen een beschrijving van een ontwerp van de hand van Roelandt, de hieronder nog nader te noemen stadsarchitect van Gent. Het was van edele en elegante eenvoud. Het ontwerp stelde een grafmonument voor of zelfs een antiek heiligdom (*sacellum*). De voorzijde bevatte in marmer twee allegorische vrouwenfiguren. De ene met een lauwerkrans riep de herinneringen op aan de militaire roem van Egmont, de andere, de personificatie van Vlaanderen, gaf uiting aan de droefheid over de gerechtelijke moord op de moedige verdediger van de religieuze en burgerlijke rechten van de Nederlanden (*la Belgique*). De laatste omgaf een buste van Egmont met een eikenkroon, het symbool van burgerlijke deugden. Een inscriptie onder deze afbeelding zou de naam en functies van Egmont kunnen bevatten. In een inscriptie op de achterzijde zou de datum van de oprichting van het monument als late blijk van erkentelijkheid van vrienden van het verleden en de vrijheid kunnen worden gememoreerd. Geenszins mocht de naam van de auctor intellectualis van het misdrijf (*Alva*) noch de plaats of de juiste datum ervan worden vermeld.

⁴¹ *Annales Beligiques* 4 (tweede halfjaar 1819), pp. 65-57.

Inscripties op de twee zijanten konden worden gewijd aan de twee beroemdste lotgenoten van Lamoraal van Egmont, te weten de graven van Horn en Montigny. Het monument zou een plaats kunnen krijgen op de Markt te Zottegem, maar daartoe was nog niet besloten.

Op 19 maart 1819 stelde Keerbergh een nota op over de tot dan toe ingediende ontwerpen. De nota was waarschijnlijk bedoeld voor de prins van Oranje. Deze had zich volgens de inleidende woorden aan het hoofd van de begunstigers geplaatst op voorwaarde dat het monument van edele eenvoud zou getuigen. Dat gold zeker in dit geval, aangezien de financiën en de plaatselijke situatie geen groots en gecompliceerd monument toelieten.

Het eerste ontwerp behelsde een monument boven de graffombe in de kerk van Zottegem in de veronderstelling dat de tombe tegen de muur stond. De stoffelijke resten waren echter in het midden van de kerk begraven en de kerk was bovendien erg smal. Van dit plan moest men dus afzien, ook al omdat naar algemene opvatting zo'n monument eerder op een openbare plaats dan in de besloten ruimte van een gebouw behoorde te staan. Het tweede ontwerp was het al genoemde Romeinse sacellum. De voorzijde bevatte het gelaat van Egmont dat door het dankbare Vlaanderen met een burgerlijke kroon werd omgeven. Daarnaast verhaalde de gepersonifieerde Geschiedenis zijn grote daden. Het derde ontwerp betrof een monument in een weinig bekende stijl. Die stijl – helaas wordt niet gezegd welke, misschien de neogotische – was wel zuiver en verheven, maar de uitvoering zou meer dan vijfduizend gulden kosten. Mannen met goede smaak hadden de vrees uitgesproken dat de vier holle bogen van de plint van de sokkel de zichtlijn van de toeschouwer hinderden. Dat bezwaar werd door het vierde ontwerp weggenomen, maar de figuren die hier het voetstuk moesten verfraaien, waren niet bijzonder en leidden bovendien de aandacht af van het eigenlijke monument. De laatste drie ontworpen monumenten waren tenslotte te groot voor de Markt van Zottegem die slechts een oppervlakte van 3100 m² had.

De heren Roelandt, Suys, Calloigne en Ducq, kunstenaars van naam, waren eensgezind van mening dat aan de twee vereisten – edele uitstraling en eenvoud – het beste een monument tegemoet kwam dat bestond uit een grote buste van Lamoraal van Egmont van marmer op een voetstuk van graniet. Op de zijanten van het voetstuk zou het zwaard van de held, omgeven door twee lauwerkransen, worden afgebeeld, verwijzend naar de veldslagen van St. Quentin en Grevelingen. De andere kant bevatte de burgerlijke kroon van de vaderlandslievende (patriot). Een model, uitgevoerd in hout en gips, werd met de nota meegestuurd. Dit ontwerp had nog meer voordelen. Het paste met zijn hoogte van achttien voet binnen de proporties van het marktplein. De kosten zouden minder dan vierduizend gul-

den bedragen. Zou de intekening meer opleveren, dan kon de meeropbrengst voor fraaiere afbeeldingen op de zijkanten van het voetstuk worden aangewend. Te denken viel aan een basreliëf in marmer voorstellend de personificatie van Vlaanderen die een burgerlijke kroon om een asurn hing, en aan de andere kant de overwinningen verbeeld door twee lauwerkransen ofwel door de helm, het zwaard, het harnas en het wapen van de held. Het monument zou beschermd kunnen worden door een traliehekwerk. Men kon het ook plaatsen binnen de ommuring van de fontein op de Markt die overigens aan vernieuwing toe was. Het centrum van de Markt was van nature gegeven als standplaats, met de voorzijde van het monument naar de drukste straten gekeerd.

De prins van Oranje had blijkens zijn ongedateerde, maar waarschijnlijk einde maart – begin april 1819 geschreven notitie een geheel andere voorstelling van het monument. Allereerst zou op het graf in de kerk een eenvoudige steen moeten worden geplaatst met een inscriptie die naar het graf verwees. Bovendien kon het wapen van de graaf, een lauwerkrans en een eikenkroon in de steen worden gegraveerd. Het eigenlijke monument van de graaf ten voeten uit zou op de Markt moeten worden opgericht. De prins stelde zich de graaf in wapenuitrusting voor, met ontbloot hoofd, gericht naar de hemel, en bekroond met een lauwerkrans. De graaf zou op het gevest van zijn zwaard steunen en volmaakt vertrouwen en kalmte uitstralen. Zijn blik naar de hemel gaf aan dat hij vandaar zijn beloning verwachtte. Aan zijn voeten kon men een doodshoofd plaatsen met zijn afgevalen helm, een verwijzing naar zijn tragisch einde. Het standbeeld kon van brons, gegoten ijzer of marmer worden vervaardigd.

Op het voetstuk kon op één van de zijden het volgende opschrift staan: “Monument opgericht uit publieke dankbaarheid voor de graaf van Egmont, gestorven op 5 juni 1568, slachtoffer van zijn liefde voor het vaderland en van de tirannie van de hertog van Alva”. Op de tegenoverliggende zijde zou een zwaard twee lauwerkransen kunnen doorboren, verwijzend naar de veldslagen van St. Quentin en Grevelingen. Rond deze afbeelding zou de inscriptie kunnen staan “Elle n’a servi qu’à la gloire de son maître” (Deze heeft slechts gediend tot eer van zijn meester), woorden die Egmont tot Alva had gesproken toen hij aan deze zijn zwaard afgaf. De twee overige zijden van het voetstuk waren bestemd voor een basreliëf. Het ene stelde de slag van Grevelingen voor, het andere zijn terechtstelling. Het standbeeld moest omgeven worden door een ijzeren hekwerk van gebundelde wapens. Het moest ook iets groter zijn dan de ware grootte, opdat het op het voetstuk niet te klein zou lijken.

De eerste bekende reactie op het ontwerp van de prins is de reeds genoemde van 24 april 1819 van een nog onbekende die met de initialen A.N.G. ondertekende.

Wat de prins had geschreven, liet alles achter zich wat tot dan toe was voorbereid. De oproep tot intekening zou in alle provincies weerklank vinden. Er zou geen financieel probleem zijn en men kon uitgaan van een opbrengst van tienduizend gulden. Het terrein te Zottegem was nog een op te lossen kwestie. Men zou het zo moeten aanleggen dat de ideeën van de prins zo goed als alle verwezenlijkt konden worden. De vorige plannen voor een monument waren kennelijk al van de baan. Voortaan ging het enkel nog om een standbeeld van Egmont en betroffen de aanpassingen details. Anderzijds was er een samenhang tussen het ontwerp van de prins, dat in een groter en duurder monument voorzag, en een nationale intekenactie.

7. De adviseurs en de kunstenaar

Inzake het monument voor Lamoraal van Egmont handelde Keverberg niet alleen. In zijn nota van 19 maart 1819 komen reeds de namen van Roelandt, Suys, Calloigne en Ducq voor. Wie waren zij? Louis Joseph Adrien Roelandt (1786-1864) was stadsarchitect te Antwerpen en docent architectuur aan de Academie voor Schone Kunsten aldaar. In 1818 werd hij benoemd tot stadsarchitect van Gent.⁴² Over Calloigne dadelijk meer. Tilleman François Suys (1783-1861) was eveneens architect. Na een verblijf in Rome en reizen door Italië woonde hij in 1819 weer in zijn geboorteplaats Oostende. Juist in dat jaar behaalde hij de eerste prijs in de wedstrijd uitgeschreven door de Gentse Academie tot het ontwerpen van een paleis voor de Société des Beaux-Arts et de Littérature te Gent.⁴³ Joseph François Ducq (1763-1829) was sinds 1815 als schilder te Brugge gevestigd. Hij schilderde historiestukken en portretten, waaronder in 1818 de portretten ten voeten uit van Keverberg en diens tweede echtgenote Mary Lodge.⁴⁴

Keverberg vroeg in zijn nota van 19 maart 1819 aan de prins toestemming om een comité van liefhebbers en kunstenaars te vormen teneinde het voorstel voor een monument (in de vorm van een buste op een voetstuk) zo nodig nog nader uit te werken, het monument te laten uitvoeren en de gelden van de intekenactie te innen. Op 24 april kreeg hij van de onbekende A.N.G. de suggestie om daarin Van Bree op te nemen. Zijn inventieve geest zou menig probleem kunnen oplossen.

Met Van Bree was Mathias Ignatius van Bree (1773-1839) bedoeld, waarlijk geen onbekende te Gent. Hij was sinds 1804 docent aan de Academie voor Schone Kunsten te Antwerpen. Schilderde hij aanvankelijk vooral taferelen uit de klassieke

⁴² *Biographie Nationale* 19, Brussel 1907, kk. 638-641.

⁴³ *Nationaal Biografisch Woordenboek* 12, Brussel 1987, kk. 717-724.

⁴⁴ *Biographie Nationale* 3, Brussel 1878, kk. 238-239.

oudheid en mythologie, in 1813 paste hij zich aan de nieuwe smaak aan. Hij gold voortaan als één van de belangrijkste historieschilders. Hij schilderde episodes uit de vaderlandse geschiedenis, zo ook een schilderij over de dood van Egmont.⁴⁵ Keverberg had hem in zijn Antwerpse periode leren kennen. Van Bree had in 1818 het ontwerp van een historiestuk gereed, voorstellend Willem van Oranje die bij de radicale calvinist Hembyze te Gent opkomt voor de bedreigde bisschop en katholieken, waarbij het uiteraard ging om de tolerante houding van Willem van Oranje. Van Bree stuurde het ontwerp ter beoordeling toe aan Keverberg, Cornelissen en de nog te noemen Sandelin. Van Bree was dankbaar voor de kritiek van de kunstvrienden uit Gent. Te Antwerpen was hij omgeven door mannen die weinig onderlegd dan wel jaloers op zijn succes waren en daarom geen woord over het ontwerp hadden gezegd.⁴⁶

Vrij snel na 24 april 1819 werd een commissie benoemd die het ontwerp van de prins van Oranje moest beoordelen. Leden van deze commissie waren behalve Cornelissen, Roelandt, Calloigne en Van Bree, ook Pierre Guillaume Jean van Huffel (1769-1844), schilder, docent aan de Schilderacademie te Gent en voorzitter van de Société des Beaux-Arts, ingenieur Noël, de kolonel Pierre Groenia, amateurschilder te Dendermonde, en Liévin Armand Marie de Bast (1753-1825), goudsmid en graveur, secretaris van de Société des Beaux-Arts.⁴⁷ In een later stadium wordt nog genoemd Jean Baptist Delbecq (1771-1840), die zich vooral bezig hield met plantkunde, maar ook vicepresident van de Société des Beaux-Arts was.⁴⁸ In de laatste bekende vergadering van 13 augustus 1819 blijken nog Ignace van Toers (1767-1844), griffier van Provinciale Staten, de graaf Vilain XIII en J. van Bosterhout, ontvanger van de stad Gent, leden te zijn. Deze personen die gelijktijdig dan wel opeenvolgend van advies dienden, waren weliswaar niet allen woonachtig te Gent, maar geen van hen kwam uit Zottegem waar toch het monument kwam te staan! Alles over de uitwerking van het ontwerp van de prins van Oranje werd te Gent beslist.

Keverberg sneed als laatste punt in zijn nota van 19 maart 1819 de keuze van de kunstenaar aan: Calloigne uit Brugge, behorend tot de beste beeldhouwers, had grote ijver voor het monument aan de dag gelegd en het model vervaardigd. Het

⁴⁵ *Biographie Nationale* 2, Brussel 1868, kk. 929-937; G. Jansen, 'De vergankelijke glorie van Mathijs van Bree (1773-1839)', *Oud Holland* 95 (1981), pp. 228-232, 235.

⁴⁶ RHCL, archief huis Kessel, aanwinst 2004, inv.nr. 34. Een brief van Cornelissen over het ontwerp van dit historiestuk van 1 februari 1818 en een desbetreffende notitie bevinden zich in RHCL, archief schepensbank Kessel, inv.nr. 503; archief huis Kessel, inv.nr. 602 en aanwinst 2004, inv.nr. 4.

⁴⁷ Zie voor Van Huffel: *Biographie Nationale* 19, Brussel 1907, kk. 638-641. Zie voor De Bast: *Biographie Nationale* 4, Brussel 1873, kk. 752-756.

⁴⁸ *Biographie Nationale* 5, Brussel 1876, kk. 338-339.

was billijk, zo schreef Keverberg, om hem de opdracht voor de uitvoering te verlenen. Ook toen voor het ontwerp van de prins was gekozen, bleef Calloigne de beoogde uitvoerder, maar zijn positie werd toch twee keer bedreigd. Op 1 mei 1819 werd overwogen om het standbeeld in gietijzer te laten uitvoeren. Men twijfelde of de bronsgieter Wolschot die men in gedachten had, wel zo'n beeld kon vervaardigen. Bovendien moest men een vaderlands project niet aan een buitenlander opdragen.

Tijdens de vergadering met de prins van Oranje op 2 juni 1819 had deze een model meegebracht van Van Geel te Mechelen, waarmee waarschijnlijk de beeldhouwer Jean Louis van Geel (1787-1852) werd bedoeld, die onder andere het model voor de kolossale leeuw op het slagveld van Waterloo had vervaardigd.⁴⁹ Toch vond de commissie dat de houding van één van de twee modellen van Calloigne er beter in geslaagd was de trotse vaderlandsliefde en waardigheid tot uitdrukking te brengen van de man die grote daden had verricht en wist dat hij ging sterven. Officieel werd Calloigne nu als beeldhouwer voorgedragen en door de prins geaccepteerd.

Jean Robert Calloigne (1775-1830) was allereerst beeldhouwer. Hij won in 1807 de Prix de Rome en vervaardigde aldaar in classisistische stijl een beeld van Venus oprijzend uit een schelp. Het beeldhouwwerk was te bewonderen tijdens de door de Société des Beaux-Arts georganiseerde tentoonstelling van 4 januari 1818. Gedurende zijn bezoek aan Gent begin juni 1819 werd het beeld door de prins van Oranje aangekocht voor zijn appartement in Brussel. Daar ging het tijdens de brand op 27 december 1820 verloren. Gelukkig waren er afgietsels in gips van het origineel vervaardigd.⁵⁰ Zo had de Société des Beaux-Arts al op 4 december 1818, naar zij beweerde, een van de weinige afgietsels van het origineel van de "jolie statue de monsieur Calloigne" aan haar beschermheer Keverberg aangeboden.⁵¹ Keverberg wist dus van de kwaliteiten van Calloigne. Overigens was Calloigne, die in 1814 naar Brugge was teruggekeerd, tot stadsarchitect en directeur van openbare werken benoemd. De Vismarkt met de colonnades is zijn ontwerp en één van de weinige bouwwerken in het centrum uit de eerste decennia van de 19de eeuw.⁵²

⁴⁹ *Biographie Nationale* 7, Brussel 1880, kk. 542-544.

⁵⁰ *Annales Belges des sciences, arts et littérature*, oktober-december 1817, pp. 101-102, 274; *Le Véridique de Gand* 4 juni 1819 nr. 188 p. 2; E. de Busscher, *Précis historique de la Société Royale des Beaux-Arts et de Littérature de Gand 1808-1845*, Gent z.j., pp. 77-78. Zie voor Willem II als kunstverzamelaar: E. Bergvelt, 'De kunstverzamelingen en het museum van koning Willem II', in: S. Paarlberg en H. Slechte (red.), *Willem II. De koning en de kunst*, Zwolle-Dordrecht-Luxemburg 2014, pp. 83-108.

⁵¹ RHCL, archief huis Kessel, aanwinst 2004, inv.nr. 34.

⁵² *Biographie Nationale* 3, Brussel 1872, kk. 250-253.

8. De kritiek van de adviescommissie op het ontwerp van de prins

Vrij snel na 24 april 1819 werd, zoals gezegd, een commissie benoemd die het ontwerp van de prins van Oranje moest beoordelen. Keeverberg en andere commissieleden reisden op 30 april naar Zottegem om de plaatselijke situatie in ogenschouw te nemen. De Markt bleek geschikt te zijn voor het monument. Een dag later, op 1 mei 1819, kwam de commissie twee keer bijeen. Allereerst vergaderde men in de salon van de Société des Beaux-Arts zonder Keeverberg. De aanwezige leden stelden in zes punten een advies op dat Keeverberg aan de prins zou doorsturen. Cornelissen die eveneens 's morgens afwezig was, was het, blijkens een nota van zijn hand, met het uitgebrachte advies eens, maar voorzag de afzonderlijke adviespunten van uitvoerig commentaar. Later op de dag vond een tweede vergadering plaats in het gouvernement, waarbij dezelfde personen aanwezig waren plus Keeverberg en Cornelissen.

De commissieleden vonden een staande Egmont steunend op zijn gevest, met de blik op de hemel gericht waar hij zijn troost en beloning zocht, een waardig monument. De commissie stelde enige wijzigingen in de details voor. Een helm aan de voet van de graaf die mede tot steun van het beeld kon dienen, was passend, een teken van de krijgsman in ruste. Een doodshoofd was daar niet op zijn plaats. Het was een christelijk symbool verwijzend naar de stoffelijkheid van de mens. Het hoorde thuis in een kerk, niet op een monument in een openbare ruimte. Het diende dus te verdwijnen, omdat het ook afbreuk deed aan het edele karakter van het standbeeld. Een doodshoofd kon wel op de grafsteen in de kerk worden aangebracht.

De lauwerkrans op het hoofd kon ook geen genade vinden. Een lauwerkrans paste bij het beeld van een overwinnaar, maar hier betrof het een standbeeld van een slachtoffer van de tirannie. Een lauwerkrans was passend bij Romeinse kledij, maar een dergelijk tenue moest volgens Cornelissen worden vermeden. Egmont moest in eigentijdse kledij worden afgebeeld. Lauwerkransen waren in de middeleeuwen niet in gebruik.

De inscriptie op het voetstuk vond de commissie gelukkig gekozen. Er moest geen woord aan veranderd worden. De prins had de tekst in het Frans aangeleverd. Cornelissen meende dat op de andere zijde van het voetstuk dan een Vlaamse tekst van dezelfde strekking moest komen. De commissie nam dat voorstel in de tweede vergadering over. Aan de Franse tekst aan de ene zijde moest er een in de nationale taal (*langue nationale*) aan de andere zijde beantwoorden. Aldus ging echter een zijde van het voetstuk voor een basreliëf verloren. Door het aanbrengen van een inscriptie in het Latijn – de ware taal voor monumenten – werd dit probleem vermeden.

Voor de achterzijde van het voetstuk had de prins gedacht aan een zwaard, een lauwerkrans en een eikenkroon, omgeven door een spreuk die betrekking had op het zwaard van Egmont. Cornelissen stelde een andere tekst voor, namelijk die Egmont gesproken had, toen hij zijn zwaard afgaf: “Je ne l’ay oncques tiré que pour mayntienir les droicts de mon seigneur et roy” (ik heb deze alleen maar getrokken om de rechten van mijn heer en koning te verdedigen). Deze woorden deden het wrede gedrag van Egmonts vervolgers des te beter uitkomen.

De prins had voorts gemeend dat de zijkanten zouden worden verfraaid met een basreliëf, waarbij het ene de slag van Grevelingen en het andere de terechtstelling vertoonde. Met de veldslag kon de commissie instemmen, met de afbeelding van de terechtstelling niet. Deze scene van de gerechtelijke moord zou te veel emoties oproepen. Dat was eerder naar de smaak van de Engelsen en de bewonderaars van Shakespeare, niet naar een veredelde smaak en onze zachte zeden, aldus Cornelissen. De moordenaars van Egmont verdienden geen plaats op een basreliëf. De commissie stelde als alternatief voor de afscheidscene of de laatste ontmoeting tussen Willem van Oranje enerzijds en de graven van Egmont en Horn, voordat de eerstgenoemde uit de Nederlanden vertrok. Willem van Oranje verwees op zijn beurt naar de komende onafhankelijkheid van de Verenigde Nederlanden en naar zijn verdiensten voor het vaderland. De afbeelding van de graaf van Horn zal bij Keverberg niet op bezwaren zijn gestuit. Hij was immers geboren te Haelen, een plaats in het oude graafschap Horn dat in 1568 na de terechtstelling met het prinsbisdom Luik werd verenigd.

Het monument zou 22 Rijnlandse voet hoog worden, te weten het standbeeld negen voet, het voetstuk acht voet, de sokkel vier voet, dit alles geplaatst op een fundament van een voet. Het monument zou in diverse materialen worden uitgevoerd. Tijdens de eerste vergadering ging de voorkeur uit naar brons voor het standbeeld en de basreliëfs, wit marmer voor het voetstuk en graniet (granit du pays) voor de sokkel en het fundament. Een standbeeld van ijzer had het nadeel van roestvorming, een standbeeld van marmer zou te breekbaar zijn. De kosten van een bronzen beeld waren evenwel zeer hoog. Men twijfelde, zoals gezegd, of de bronsgieter Wolschot die men in gedachten had, wel zo’n beeld kon vervaardigen. Men kwam dus toch weer uit bij marmer, te weten voor het standbeeld en de basreliëfs. Het voetstuk, de sokkel en het fundament zouden dan van graniet zijn. Van brons waren enkel nog de letters van de inscripties. In de tweede vergadering werd herhaald dat een bronzen standbeeld, een marmeren voetstuk en een sokkel en fundament van graniet het meest passend zouden zijn, maar de kosten zouden minstens het dubbele bedragen van de meest gunstige schatting der inkomsten. De uitvoering van een monument in brons bracht grote moeilijkheden met zich mee,

zoals ook de beeldhouwer Canova meermaals had ondervonden. Om het welslagen van de onderneming niet in gevaar te brengen, werd gekozen voor een marmeren beeld dat perfect door Calloigne kon worden uitgevoerd.

De voorstellen zoals die op 1 mei waren vastgelegd, werden kennelijk door Cornelissen informeel ter sprake gebracht tijdens het al genoemde diner bij baron Von Feltz op 6 mei 1819. Hij liet immers aan Keverberg weten dat ook de minister Falck de afscheidsscene op een van de twee basreliëfs zeer passend vond, maar evenmin als Keverberg het door de prins voorgestelde doodshoofd.

Vervolgens wendde Pierre Alexander Sandelin (1777-1857) zich op 23 mei tot Keverberg. Sandelin was president van de rechtbank van eerste aanleg te Brugge en had in 1818 met Keverberg contact gehad over de restauratie van de schilderwerken van Memling te Brugge.⁵³ Sandelin had bij Calloigne het model van het standbeeld gezien dat naar Keverberg moest worden gestuurd. Hij had er bezwaar tegen dat Egmont steunde op zijn zwaard. Dat zou zijns inziens de tand des tijds niet doorstaan, om dat het uitgevoerd in marmer, te broos was. Een uitvoering (van het zwaard) in koper of brons was weer in strijd met de goede smaak. De oplossing was nu dat Egmont niet steunde op zijn zwaard, maar in de rechterhand de geopende brief hield die hij aan de koning van Spanje had geschreven. Het zwaard zou met de helm en de handschoenen aan de voeten van de held kunnen liggen. Overigens vond hij het karakter van de berusting zeer fraai uitgedrukt in het eerste ontwerp. Het voorstel van Sandelin werd kennelijk niet meer in overweging genomen.

De prins van Oranje en zijn echtgenote brachten van 1 tot 4 juni 1819 een bezoek aan Gent, waarbij Keverberg wederom als gastheer optrad. Van dit bezoek werd verslag gedaan in de krant "Le Véridique de Gand".⁵⁴ Niet vermeld werd dat de prins op 2 juni vanaf 10 uur in het gouvernement gedurende drie kwartier sprak met de commissieleden over het op te richten standbeeld. Het voorstel van de commissie om het basreliëf van de terechtstelling te vervangen door dat van de laatste ontmoeting tussen Willem van Oranje en de graven van Egmont en Horn, had de instemming van de prins. Hij keurde ook de andere aanpassingen goed. De prins had tenslotte ook twee modellen van basreliëfs meegebracht. Dat van de overwinning bij St. Quentin werd echter niet besproken, omdat de aanwezigheid van de prins elders vereist werd.

De uitvoering van het monument voor Lamoraal van Egmont lag nu vast. Het publiek werd voor het eerst geïnformeerd door middel van een kort artikel in de

⁵³ *Biographie Nationale* 21, Brussel 1911-1913, kk. 307-310; RHCL, archief huis Kessel, aanwinst 2003, inv.nr. 60.

⁵⁴ *Le Véridique de Gand* 2 juni 1819, nr. 186, p. 2; 3 juni 1819, nr. 187, p. 5; 4 juni 1819, nr. 188, p. 2-3; 5 juni 1819, nr. 189, p. 1.

“Annales Beligues” in juni-juli 1819. De prins van Oranje, de promotor van het project, wenste een standbeeld van marmer van Egmont ten voeten uit midden op de Markt te Zottegem, met twee basreliëfs op het voetstuk, waarvan er één de overwinning van St. Quentin voorstelde.⁵⁵ Tijdens de zitting van Provinciale Staten die op 6 juli 1819 startte, memoreerden Gedeputeerde Staten de gunstige ontwikkelingen omtrent het monument en maakten zij bekend dat de opdracht tot uitvoering aan Calloigne was toevertrouwd.⁵⁶

Aan het einde van het verhaal over de ontwerpen van het monument en de kritische kanttekeningen daarbij, rijst de vraag naar de drijfveren van de betrokkenen. Hoe keken zij tegen Egmont aan? Cornelissen sprak over de onthoofding op de Grote Markt te Brussel als van de gerechtelijke moord op de moedige verdediger van de religieuze en burgerlijke rechten van de Nederlanden. Het monument zou een late blijk van erkentelijkheid zijn van de vrienden van het verleden en de vrijheid. Cornelissen ontleende zijn motieven duidelijk aan verlichte idealen. Voor Keerbergh was Egmont én een held van het slagveld én een vaderlandslievende door zijn opkomen voor de oude rechten. De prins wilde een monument voor het slachtoffer van diens liefde voor het vaderland en van de tirannie van de hertog van Alva. Ook mochten de overwinningen van St. Quentin en Grevelingen niet vergeten worden. Het monument was er een van een slachtoffer van de tirannie. In de basreliëfs bleek van zijn heldenstatus op het slagveld en van zijn relatie met Willem van Oranje. Met name deze basreliëfs herinnerden aan historische figuren uit een gemeenschappelijk verleden. Zodoende kon het monument een bijdrage leveren aan de natievorming.

9. Calloigne aan het werk

Tijdens de eerste vergaderingen van de commissie op 1 mei 1819 ging de discussie niet alleen over het ontwerp van de prins, maar werden ook de schetsen beoordeeld die Van Bree, Groenia en Calloigne van een standbeeld hadden vervaardigd. De tekening van Van Bree werd het beste bevonden. Calloigne werd nu gevraagd om aan de hand van de schets van Van Bree een model op schaal te maken dat te zijner tijd aan de prins kon worden aangeboden.

Calloigne was onmiddellijk na 1 mei naar Antwerpen gegaan op zoek naar een blok marmer. Hij liet een geschikt blok uit Carrara reserveren, maar liet de beslissing over de aankoop over aan Keerbergh. Op 8 mei 1819 berichtte Calloigne aan

⁵⁵ *Annales Beligues* 3, eerste halfjaar 1819, pp. 323-325.

⁵⁶ *Mémorial administratif de la Flandre Orientale* 6 (april-december 1819), p. 243.

Keverberg dat hij aan het model werkte en dat hij het op 12 mei met de boot naar Gent zou sturen. Met een helaas ongedateerde brief zond Calloigne het ontwerp toe. Hij gaf aan dat hij het zoveel mogelijk in de kledij van de tijd had uitgevoerd, evenals in de door Keverberg aangegeven houding. Hij had de (linker)hand van Egmont op zijn hart geplaatst. Dat kwam beter uit bij een uitvoering in marmer. Calloigne verontschuldigde zich ervoor dat hij het model niet naar zijn zin had kunnen vervolmaken wegens de door hem zelf opgelegde korte levertijd. Hij hoopte dus op clementie van Keverberg. Calloigne was er echter helemaal niet gerust op, zoals blijkt uit een eveneens ongedateerde brief van zijn echtgenote aan de architect Roelandt. Zij vroeg hem zo spoedig mogelijk te laten weten wat men van het model vond. Calloigne was onder een slecht gesternte geboren. Het model in klei was buitengewoon geslaagd, maar de ongelukkige gieter had het zo verminkt dat het niet meer te herkennen was. Als de gouverneur niet zo had aangedrongen, had hij tijd gehad om het model te laten bakken. Zij had haar man aangeraden het model te vernietigen, maar deze had er nog een dag aan gewerkt zonder zichtbaar beter resultaat. Roelandt werd nu verzocht om, wanneer Keverberg het model afkeurde, hem over te halen het model terug te sturen en aan Calloigne enige weken te gunnen om een nieuw model van gebakken aarde te vervaardigen. Toen Sandelin op 23 mei bij Calloigne was geweest, had hij daar een model gezien en hij sprak voorts van een “eerste” model. Tijdens de eerstvolgende vergadering, die met de prins op 2 juni 1819, bleken er twee modellen van Calloigne te zijn. Kennelijk heeft Keverberg aan Calloigne de gelegenheid gegeven om een nieuw model in te dienen.

De besluitvorming was op 1 mei evenwel kennelijk niet unaniem verlopen ten aanzien van de keuze van het materiaal en dus indirect ten aanzien van de rol van Calloigne. Blijkens een brief van Van Bree van 4 mei 1819 had deze met Wolschot gesproken. Hij wilde wel een standbeeld in brons gieten. Diens advies was evenwel een beeld van gietijzer. Hij stond borg voor het goede resultaat, mits de beeldhouwer hem behulpzaam was bij het vervaardigen van de gietvorm. Van Bree was ervan overtuigd dat een uitvoering in ijzer goed te doen was. Wolschot zou een loogmiddel gebruiken dat roestvorming tegenging. Van Bree herhaalde dat een marmeren beeld te broos was en niet bestand tegen weer en wind. Op 29 mei kwam hij er nog eens op terug. Wolschot was bereid het beeld te gieten. Gietijzer genoot de voorkeur boven brons, omdat in tijden van oorlog of revolutie bronzen beelden al gauw werden gebroken om het brons om te smelten.⁵⁷ Van Bree kreeg zijn zin niet.

⁵⁷ RHCL, archief huis Kessel, aanwinst 2004, inv.nr. 34.

De prins had, zoals gezegd, op 2 juni een model meegebracht van Van Geel te Mechelen, maar de commissie vond één van de twee modellen van Calloigne beter. De discussie ging vervolgens over details in de drie modellen. De commissie was het met de prins eens dat de maliënkolder in het model van Calloigne vervangen moest worden. Van Geel had volgens de prins door modellering van de kraag, de baard en de snor veel beter een 16de-eeuws hoofd weergegeven dan Calloigne. Laatstgenoemde kreeg nu de opdracht zijn model overeenkomstig de wensen van de prins en de commissie aan te passen. Calloigne liet voor de zekerheid in het verslag opnemen dat hij alleen hoefde te letten op de algemene gedachte achter de houding van het standbeeld. Voor de uitvoering van het hoofd en de wapenuitrusting zou hij te rade gaan bij oude portretten en aantoonbaar 16de-eeuwse kostuums. Calloigne zou tenslotte een model vervaardigen op ware grootte.

Vervolgens hield de commissie zich ook bezig met de werkelijke uitvoering van het monument. Zo werd op 13 augustus 1819 de vraag gesteld, of het voetstuk uit één blok moest bestaan en uit welke steensoort? De architect Roelandt had in de groeve van Puissant te Merbes een geschikt blok marmer aangetroffen. Hij moest nu informeren naar de prijs. Het blok marmer bestemd voor het standbeeld dat Calloigne te Antwerpen had gezien, was bij nader inzien niet geschikt. Calloigne moest nu met spoed informatie inwinnen over blokken marmer, hetzij in Engeland hetzij elders. Calloigne was nog op zoek naar een portret van Egmont. Aangezien minister Falck had beloofd zo'n portret te sturen, zou de commissie hem aan deze belofte herinneren. De beide basreliëfs zouden tenslotte in brons worden uitgevoerd, uiteraard wanneer de prins daarmee instemde.

Erg snel verliepen de werkzaamheden daarna niet. Op 12 januari 1820 schreef Ducq aan Keerbergh ondermeer dat het standbeeld van Egmont, te weten het model van klei, opschoot. I. van Toers, griffier van Provinciale Staten, meldde in zijn brief van 6 februari 1820 dat Calloigne het model voltooid zou hebben vóór de tentoonstelling van juli.⁵⁸ Daarmee doelde Van Toers op het salon van Gent, tijdens welk in het museum de werken van levende kunstenaars ten toon werden gesteld. Het model van het standbeeld van negen voet hoog in gips werd per schip van Brugge naar Gent getransporteerd. Het kreeg een plaats in de tuin van het museum, volgens een tijdgenoot die de tentoonstelling in augustus bezocht, midden op het voorplein op een hoog voetstuk.⁵⁹ Een beschrijving van de belangrijkste tentoonstellingsstukken verscheen pas in 1823. Zij bevat een afbeelding van de

⁵⁸ RHCL, archief huis Kessel, aanwinst 2004, inv.nr. 34.

⁵⁹ De Busscher, *Précis historique*, p. 92; J.G.M. Sanders, *Revolutionair in Brabant, royalist in Holland. Adriaan van der Willigen als toerist in België tussen 1792 en 1827*, Hilversum 2011, p. 59.

expositiezaal met het standbeeld van Egmont in het midden, waardoor de indruk wordt gewekt dat het model gedurende de gehele duur van de tentoonstelling binnen was opgesteld. De beschrijving van 1823 bevat tevens de eerste afbeelding van het standbeeld, een gravure van C. Normand. Dezelfde gravure werd een jaar later nog eens opgenomen in het werkje over Egmont van P. Laitat.⁶⁰

In dezelfde periode verscheen een inventaris van de kunstvoorwerpen die in de salon van de Société Royale des Beaux-Arts et Littérature te zien waren. De meeste waren geschonken door de leden. Het ongedateerde overzicht noemt een buste van Keerberg, lid van de Raad van State, gemodelleerd door Van Bree, en een afgietsel van Venus op een schelp, waarvan het originele marmeren beeld in het bezit van de prins van Oranje was. De inventaris moet dus dateren van na 29 mei 1819, toen Keerberg tot lid van de Raad van State werd benoemd, en van vóór 27 december 1820, toen het marmeren beeld in de brand van het appartement van de prins te Brussel verloren ging. De inventaris noemt ook een klein standbeeld van de graaf van Egmont, het eerste ontwerp van Calloigne voor het grote standbeeld te Zottegem.⁶¹ Volgens een latere bron zou een model op schaal van verguld brons door de prins van Oranje zijn aangekocht.⁶²

10. Het project verzandt

Op 31 mei 1819 om negen uur 's avonds, de dag vóór het bezoek van de prins, werd Keerberg onaangenaam verrast. De koning had hem twee dagen tevoren benoemd tot lid van de Raad van State, waardoor hij het ambt van gouverneur verloor. Hij probeerde voorzichtig de koning op andere gedachten te brengen, maar hij had geen succes. Zijn opvolger werd op 8 juni 1819 geïnstalleerd. Op 6 juli 1819 was Keerbergs vertrek uit Oost-Vlaanderen gepland. Door middel van een circulaire van die dag nam hij afscheid van de districtscommissarissen en gemeentebesturen.⁶³

Op 13 augustus 1819 vergaderde de commissie ter oprichting van een monument voor Egmont voor een laatste keer onder voorzitterschap van Keerberg. Het eerste punt van de vergadering was het innen van de bij intekening toegezegde gelden van de ingezetenen van Oost-Vlaanderen en van degenen die elders in het koninkrijk woonachtig waren. De ontvanger Van Bosterhout zou de gelden uit de

⁶⁰ L. de Bast, *Annales du salon de Gand et de l'école moderne des Pays-Bas*. Recueil de morceaux choisis parmi les ouvrages de peinture, sculpture, architecture et gravure, exposés au musée en 1820, et d'autres nouvelles productions de l'art, gravés au trait, avec l'explication des sujets et une notice sur les artistes, Gent 1823, pp. 16-17 en planche 5; P. Laitat, *Eloge historique du comte d'Egmont*, Bergen 1824.

⁶¹ *Notice des tableaux, miniatures, sculptures, gravures, dessins, projets d'architecture etc. conservés au salon de la Société des Beaux-Arts et de Littérature à Gand*, Gent z.j., respectievelijk nrs. 76, 86, 91.

⁶² Van Damme, *Histoire du procès*, p. 50.

⁶³ RHCL, archief huis Kessel, aanwinst 2003, inv.nr. 36.

provincie ontvangen en beheren. Ten aanzien van de intekenaren uit de noordelijke provincies, met name de ambtsdragers, leden van de Raad van State en de beide kamers der Staten-Generaal merkte Vilain XIII op dat de inning gemakkelijk was tijdens de eerstvolgende vergadering van het hof en de staatscolleges te 's-Gravenhage. Keerbergh had inmiddels een belangrijk gedeelte van het intekenbedrag van de prins van Oranje aan Van Bosterhout overgedragen, evenals de bedragen van de prinsen van Saksen-Weimar en andere voorname personen. Hijzelf betaalde die dag zijn intekenbedrag ter hoogte van 250 franc. Hij nam dus officieel afscheid van het project.

Afgezien van de tentoonstelling van het model op ware grootte te Gent in 1820 valt er weinig meer te melden. Ducq liet op 9 december 1822 aan Keerbergh weten dat hij op diens verzoek de generaal John Murray en echtgenote te Brugge had rondgeleid. Zij bezochten de schilderijen van Memling in het Sint-Janshospitaal, de Onze-Lieve-Vrouwekerk en de schilderijen van Van Eyck in het Academieggebouw. Zij bekeken tenslotte bij Calloigne het standbeeld van Egmont en andere projecten waarmee hij bezig was. Over de uitvoering van het standbeeld was nog niets bepaald. Meer dan een jaar later, op 30 december 1823, herhaalde Calloigne dat over het monument van Egmont nog geen beslissing was genomen.⁶⁴ In 1824 werd enkel het voetstuk op de Markt te Zottegem geplaatst dat een jaar later als "fontein" van stromend water voor de inwoners dienst kon doen. Het model op ware grootte bleef intussen bij Calloigne, later zijn weduwe en erfgenamen, berusten. Pas in 1872 werd het model van de erfgenamen aangekocht. In hetzelfde jaar werd het standbeeld, niet van marmer, maar van gietijzer, op het voetstuk geplaatst. Het plaatsen van het standbeeld was nu geheel een zaak van de gemeente Zottegem waar het inzet was geworden van de strijd tussen liberalen en katholieken.⁶⁵

Als redenen waarom Calloigne zijn opdracht in of kort na 1820 niet uitvoerde, worden in de literatuur zijn drukke werkzaamheden en zijn plotselinge dood in 1830 genoemd.⁶⁶ Blijkens de zojuist genoemde brieven van Ducq van 9 december 1822 en Calloigne van 30 december 1823 lag het opschorten van de werkzaamheden niet aan Calloigne. Hij zat op de opdracht te wachten, en hij voegde eraan toe: "Sinds uw vertrek is alles anders geworden. Iedereen is zo koud geworden en ik hoor nergens meer over spreken". Ook uit de oudere brief van I. van Toers van 6 februari 1820 valt af te leiden dat er weinig voortgang in de zaak zat. Van Toers – geen vriend van de nieuwe gouverneur graaf van Lens – liet weten dat laatstge-

⁶⁴ Van den Bossche, 'Standbeeld', pp. 110-111, 113; Lamarcq, 'Getouwtrek', p. 31.

⁶⁵ Vergelijk: Arijns, *Vormen regionaal bewustzijn*, p. 54.

⁶⁶ De Busscher, *Précis historique*, p. 92; *Biographie Nationale* 3, Brussel 1872, k. 252.

noemde op verzoek van enkele commissieleden een vergadering had uitgeschreven. Van Lens gedroeg zich direct als voorzitter. Men beperkte zich tot het herhalen van het eerdere besluit om de toegezegde gelden te innen. Er was evenwel kennelijk meer aan de hand dan laksheid. Van Toers had de vergadering niet bijgewoond. Toen de gouverneur naar de redenen van afwezigheid vroeg, antwoordde Van Toers dat de gouverneur die zelf wel kon bedenken. Van Toers wist uit zeer goede bron dat men in de kwestie van het monument zeer voorzichtig moest zijn om het niet in duigen te laten vallen. Om die reden had hij tijdens zijn verblijf te Brussel in augustus 1819 niet met de prins van Oranje over het monument willen spreken. Hoe het ook zij, het valt op dat de in contemporaine bronnen als begunstiger genoemde prins Frederik, blijkens de afrekening van de inkomsten en uitgaven voor het monument in 1823, het grote door hem toegezegde bedrag niet heeft voldaan, en evenmin de koningin.⁶⁷

11. Conclusies

De plannen tot oprichting van een monument voor Lamoraal van Egmont te Zottegem laten verschillende opties zien die de initiatiefnemers onder de ogen kwamen, zowel ten aanzien van de vormgeving als de materiaalk keuze. Gekozen werd voor het ontwerp van de prins van Oranje, een standbeeld. De belangrijkste actoren waren Charles-Louis van Keerberg, gouverneur van Oost-Vlaanderen, en de prins van Oranje. Een adviescommissie bestond uit enkele schilders, architecten en kunstliefhebbers, woonachtig te Antwerpen, Brugge, Dendermonde en vooral te Gent. Geen van hen kwam uit Zottegem.

De belangstelling van de diverse actoren voor Egmont respectievelijk hun motieven om tot de oprichting van een monument te komen, vertoonden overeenkomsten en verschillen. Voor Keerberg zullen zijn verlichte opvoeding, zijn historische belangstelling, zijn in de romantiek steunende fascinatie voor onbaatzuchtige zelfopoffering en de roem van het gewest de basis hebben gevormd voor zijn belangstelling voor Egmont. De roem van het gewest en daarmee samenhangend een gewestelijk identiteitsbesef speelden, blijkens de formuleringen van de vergadering van Provinciale Staten van juli 1818, een rol bij de besluitvorming aangaande het toezenden van de intekenformulieren aan gemeentebesturen van Oost-Vlaanderen. Egmont was immers de verdediger van de rechten van de Vlamingen. De eerste ontwerpen voor een monument voorzagen in de personificatie van het dankbare Vlaanderen.

⁶⁷ Van Damme, *Histoire du procès*, pp. 45-48.

De prins van Oranje zag een monument voor Egmont als een nationaal monument in het Verenigd Koninkrijk. Egmont (en Horn) waren martelaren van de nationale vrijheid. Het monument sproot voor hem niet enkel voort uit verlicht gedachtegoed, maar was ook een symbool voor een nieuw identiteitsbesef dat op het gehele koninkrijk betrekking had. Beide motieven zijn ook aanwezig te veronderstellen in zijn naaste omgeving, bij de ministers en leden van de Staten-Generaal die intekenden voor een bijdrage, en uiteraard bij de adviescommissie te Gent, dat de ideeën van de prins overnam. Of het monument van Egmont ook voor een groter deel van de samenleving een symbool van de natie kon zijn, weten wij niet, omdat op nationaal niveau niet tot intekening werd overgegaan.

In de jonge Belgische staat werden vanaf 1838 standbeelden opgericht om helden te eren. In het geval van Egmont was het daarentegen juist niet de bedoeling om hem als held in herinnering te roepen, maar als slachtoffer. Pas in tweede instantie zou hij als held van het slagveld in één van de twee basreliëfs worden gepresenteerd.

De directe bemoeienissen van de kroonprins bij het ontwerp en de royale intekening van het Koningshuis en andere vooraanstaande gezagsdragers in het Zuiden maar ook in het Noorden bij de inzamelingsactie voor het op te richten monument voor Lamoraal van Egmont illustreren dat het hier in de ogen van de hoge gezagsdragers om een historische figuur ging aan wie men nationale betekenis wenste toe te kennen. De aan Egmont toebedeelde vaderlandsliefde, diens inzet voor de rechten en vrijheden en zijn martelaarschap als gevolg van de wraak van Alva konden ten voorbeeld worden gesteld aan alle Nederlanders. Mede door de centrale rol van Keverberg als gouverneur van Oost-Vlaanderen werd de hele onderneming al vrij snel boven het lokale en regionale niveau uitgetild. Het was overigens niet de enige keer was dat Keverberg blijk gaf van zijn oprechte belangstelling voor de ongelukkige graaf, getuige zijn ontworpen regie voor een opera die gebaseerd was op Goethes "Egmont" (1788). Voor zover bekend is die opera er niet gekomen. Dat geldt wel voor het standbeeld van Egmont, zij het veel later (1872) dan oorspronkelijk de bedoeling was. Dat doet echter niets af aan de omstandigheid dat het streven, vanaf circa 1814-1815, om een monument op te richten voor Lamoraal van Egmont goed paste in het klimaat van politieke en culturele natievorming in het jonge Verenigde Koninkrijk van Willem I, waarbij het verleden op allerlei manieren werd gebruikt om de gewenste verhoudingen in het heden te stimuleren en te legitimeren.⁶⁸

⁶⁸ Leerssen gaat er in zijn bijdrage vanuit dat in de beginjaren van het Verenigd Koninkrijk geen enkele interesse bestond voor de herdenking van de onthoofding van Egmont en Horn, zie 'De Nederlandse natie', p. 338. Hij spreekt in dit verband over het "gemiste-schot-voor-open-doel". Ten onrechte wordt daar ook gesuggereerd dat die onthoofding plaatsvond in 1566 (in plaats van 1568).

Charles-Louis van Keerbergh (1768-1841), gouverneur van Oost-Vlaanderen (1817-1819).
Portret door J.F. Ducq te Brugge, 1818. Groeningemuseum Brugge. Copyright: Musea Brugge
(c) www.lukasweb.be – Art in Flanders vzw foto Hugo Maertens.

J. Calloigne inv.

Gravure van het ontwerp van J. Calloigne van het standbeeld voor Lamoraal van Egmont, opgenomen in: P. Laitat, *Eloge historique du comte d'Egmont*. Mons 1824.